

- Maarif (TİM)

Cahit Baltacı

• Maarif Sistemimiz, İst. 1980

- Maarif (İST)

21 NISAN 1993

Salih TUĞ

• İslamda İlk Maarif Müesseseleri

İslam Düşüncesi, İstanbul 1969, 2. yıl, 4. sayı, s.
425-432

21 NISAN 1993

Maarif

Ali ÖZEK

• Türkiye'nin maarif davası

(Büyük Türkiye Mecmuası, 1971)

21 NISAN 1993

Maarif Nezareti

21 NISAN 1993

-Maarif

Salih Tuğ,

• "İslamda ilk maarif müesseseleri" (Early Islamic educational institutions), *İslam Düşüncesi*, İstanbul, vol. 2, no. 4 (1969), pp. 425-432.

104

Aşkın, Banu.

Maarif Vekaleti'nin kuruluşu ve çalışmaları (1920-1940) / Banu Aşkın. — Eskişehir : Anadolu Üniversitesi, 1993.

II, 180 y.

Tez (yüksek lisans) — Anadolu Üniversitesi, 1993.

Kaynakça: y. 167-179.

Yer no: TEZ YUK .A822

- Muhabedat Mecmuası, c. 2, Hakikat Matbaası, 1294.
- Mustafa Nairna Efendi, *Tarih-i Naima*, V, İstanbul 1281.
- Mustafa Nairna Efendi: *Naima Tarihi*, Yay. Haz. Mehmet İpşirli, TTK Yay., Ankara 2007
- Ortaylı, İber: "18. Yüzyılda Akdeniz Dünyası ve Genel Çizgileriyle Türkiye", *Toplum ve Bilim*, I, İstanbul 1977.
- Ortaylı, İber: *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 1983.
- Örik, Nahit Sırrı: *XIV. Louis Asrı*, Yaz. Voltaire, Ankara 1945.
- Öz, Mehmet: "II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., c. 9, Ankara 2002, s. 711-729.
- Pul, Ayşe: *Girit Savaşı İle İlgili Bir Türk Kaynağının Tablîli*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2004.
- Soysal, İsmail: "Fransız Devriminin Türk Dış Politikasına Etkileri", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 31 Ekim-3 Kasım 1989, s. 183-192.
- Soysal, İsmail: *Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasî Münasebetleri (1789-1802)*, TTK Yay., Ankara 1987.
- Şemseddin Sami, *Kamusü'l-A'lam*, c. 5, İstanbul 1314.
- Tukin, Cemal: "Girit", *T.D.V.İ.A.*, c. 14, İstanbul 1996, s. 85-93.
- Tukin, Cemal: "Osmanlı İmparatorluğu'nda Girit İsyanları ve 1821 Yılına Kadar Girit", *Bellekten*, IX/ 34; Ankara 1945, s. 163-206.
- Tuncer, Hüner: "Viyana Kongresi, Doğu Sorunu ve Büyük Güçler (1815-1829)", *Çağdaş Türk Diplomasîsi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 15-17 Ekim 1997, TTK, Ankara 1999, s. 61-69.
- Turan, Şerafettin: "Rodos'un Zapundan Malta Muhasarasına", *Kanuni Armağanı*, Ankara 1970.
- Türkmen, Zekeriya: "Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanın Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)", *Türkler*, c. 12, Ankara 2002, s. 859-869.
- Ununçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi*, c. III/1, 3. Bsk., Ankara 1983.
- Ununçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi*, c. III/2, 5. Bsk., Ankara 1995.
- Ununçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi*, c. IV/2, 2. Bsk., Ankara 1983.
- Wolf, John B.: "The Problem of Government in the Seventeenth Century Europe", In: *Great Problems in European Civilization*, Ed. Kenneth Setton, New York 1954.
- Yalçınkaya, Alaaddin: "XVIII. Yüzyıl: İslahat, Değişim ve Diplomasî Dönemi (1703-1789)", *Türkler*, c. 12, Ankara 2002, s. 479-511.
- Yurdusev, Nutri-Yurdusev, Esin: "Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa Devletler Sistemine Girişi ve 1856 Paris Konferansı", *Çağdaş Türk Diplomasîsi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 15-17 Ekim 1997, TTK, Ankara 1999, s. 137-147.
- Yükep, Kemal: *Girit Seferi (1645-1669)*, Genelkurmay Harp Dairesi Başkanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, III/3. Kısım eki, Ankara 1977.

OTAM, sy. 22, 2007 Ankara, s s. 177-206.

(130009)

D477

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Maârif-i Umûmiyye Nezâreti'nde Bürokratik Reform

Bureaucratic Reform in the Ministry of Public Education in the Second Constitutional Period

Erkan Tural

Özet

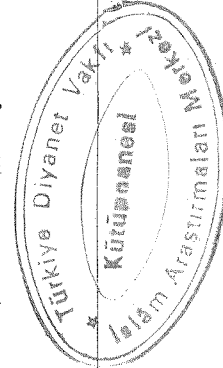
Osmanlı Yenileşme Tarihi'nin en önemli konu başlıklarından birini eğitim oluşturur. Tanzimat, İstibdad ve Meşrutiyet dönemlerinde yapılan eğitim hamleleri bugün dahi bir anda gündemin en hararetli tartışmaları haline gelebilmektedir. Ancak aynı ilginin kurumlaşma konusuna da vakfedildiğini söylemek zordur. Tüm bu süreci kontrol eden ve üreten kurumun nasıl bir yönetim aygıtı olduğu konusunda bilgilerimiz haylice sınırlıdır. Bu çalışmada Osmanlı son dönemi maarif bürokrasisi teşkilat reformları çevresinde incelenirken, kurumsal dönüşümün daha geniş bir temelde yorumlanması adına süreç içindeki siyasi ve ekonomik gelişmeler de araştırmaya dâhil edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Eğitim, bürokrasi, memur, reform, İttihat ve Terakki Cemiyeti

Abstract

Education is one of the crucial issues of the history of the Ottoman reformation. Even today, educational reforms of the "Tanzimat, Autocracy and Constitutions" era can be a subject of heated debates. However, we can not see a similar awareness in the debates on the institutionalization of educational system. Our knowledge is very limited on the Ministry of Public Education which had reproduced and controlled the whole process of institutionalization. This paper, while examining the late Ottoman educational bureaucracy in the context of organizational reforms, includes all the political and economic developments of the era for interpreting the institutional changes within a broader framework.

Key words: Education, bureaucracy, civil servant, reform, the Committee of Union and Progress

MAJDE YATIRILANBİKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Cezâir-i Bahr-i Sefid gibi taşradaki belirli merkezlerde 934 medresede 27391 talebe mevcut idi⁴²⁰. Bu sayıya İstanbul medreselerindeki talebeleri de eklediğimizde, dini eğitim kurumlarındaki öğrenci sayısının modern eğitim sistemindeki öğrenci sayısına yaklaştığını görürüz. Ayrıca, bu rakamları gözönünde bulundurduğumuzda ilmiye zümresinin, eğitim alanında, taşrada nisbeten daha geniş bir nüfuza sahip olduğu söylenebilir.

2- DARÜLMUALLİMİN

Osmanlı Devletinde profesyonel öğretmen yetiştirme düşüncesinin, ilk defa rüşdiyelerin açılmasından sonra gündeme geldiği söylenebilir. Rüşdiye mekteplerine öğretmen yetiştiren ilk organize kurum olan Darulmuallimin 1848'de İstanbul'da, bayan öğretmen yetiştiren ilk Darülmualimat ise 1870'de kuruldu. Cevdet Paşa'nın müdürlüğünü yaptığı Darülmualiminin hocaları ve ilk mezunlarının tamamen ilmiye zümresi mensubu olduğu söylenebilir⁴²¹.

Eğitim-Öğretim ve idari kadrosuyla Tanzimat dönemi içinde ilmiye zümresinin nüfuzu ve kontrolü altında bulunduğunu tahmin ettiğimiz merkezdeki bu Darülmualiminin yanında, I. Meşrutiyet döneminden itibaren taşraya yaygınlaştırılan Darülmualimîn-i sıbyanlar üzerinde de, önceki döneme nazaran önemli bir daralma olmasına rağmen, ilmiye zümresi mensuplarının belirli bir etkinliğinin bulunduğunu ifade etmek mümkündür.

Mamafih, modern eğitim sisteminde organize kurumlarda yetişen öğretmenlerin rolü ve önemi anlaşılmış olmasına rağmen, 1868 yılına kadar ikinci bir Darülmualimîn açılmadı. Temel eğitimdeki kurumlara öğretmen hazırlamak üzere kurulan bu ilk Darülmualimîn-i sıbyan'da da ilmiye zümresi mensuplarının önemli bir rolü bulunduğu söylenebilir. Nitekim, ilk açıldığı dönemden itibaren okulun müdürlüğünü ilmiye zümresine mensub bir ulemanın üstlendiğini, muallimlerin yanında öğrencilerin büyük ekseriyetinin de zümre mensubu

⁴²⁰1316 yılı Maarif'i Umûmiye Nezaâreti Salnâmesi

⁴²¹ Ahmet Cevdet Paşa, her ne kadar Reşit paşa ve onun reformist grubuyla yakın ilişki kurmuş ve onlardan kuvvetle etkilenmiş olsa bile, o bizzat bir medrese mezunu ve o dönemde hala bir ilmiye zümresi mensubu idi. R. Chambers, Ottoman Ulema, s.38. Cevdet Paşa'da Darülmualimin konusunda şu ifadeleri kullanmaktadır: " Ol esnada mekâtib-i rüşdiyeye hoca yetiştirmek üzere Fatih civarında birde Darülmualimin mektebi küşâd olunmuş ve talebe-i ulûmdan hayli zatlar şakird sıfatıyla alınmış ve bunlara şehriye otuzar kuruş maaş tahsis olunmuş idi. Lâkin usûl-i tahsil pek de matlub derecede olmayup bunun ilerlemesi için himmet-i mahsusaya mütevakkıf idi." A. Cevdet, Tezâkir, No:38-39

Ahmet CİHAN

MODERNLEŞME DÖNEMİNDE OSMANLI ULEMASI, (1770-1876)

s. 227-231. İSAM KTP.

farksız olacaklarını, kiliselerine dokunulmayacaksa da, yenilerini inşa etmelerine ve çan çalmalarına müsaade edilmeyeceğini, kendilerini temsil etmek için ise Podesta yerine bir belediye başkanı seçebileceklerini bildirdi.

Fâti'h'in bundan sonra yaptığı en mühim iş, bütün Galata ve Beyoğlu topraklarını, evlerini ve bunlardan başka hasıl olan gelirleri camiyle çevrilmiş olan Ayasofya'ya vakfetmiş olmasıdır. Böylece bunlar, orada yaşayanların mülkü olmaktan çıkmış, vakıf hâline gelmiş ve yalnız tasarrufları vakıf şartları çerçevesinde sahiplerine bırakılmıştır.

Fâti'h'in bu vakfiyesi hâlen bizim elimizde değilse de, III. Murad zamanında ve 15 Ramazan 991 (Milâdî 21 Eylül 1583) tarihinde çıkmış olan ve Dîvân sicillerinde kayıtlı bulunan bir fermanın bütün durumu anlamak mümkündür. Şimdi, bu fermanın bu günkü dile çevrilmiş şeklini veriyoruz:

«Evkaf Nâzırı olan Ağa-Zâde'ye ve İmrahor Ağa'ya hüküm ki:

«Mektup gönderip bundan çok evvel atam merhum Sultan Mehmed Han'ın İstanbul şehrinde büyük Ayasofya'ya vakıf tâyin ettikleri vakfiyede Galata kalesi içinde ve dışında bulunan köyler, mezarlar, evler ve bunlardan başka hasıl olan gelirler ile tâbi ve bağlı olan etrafı ve yolları, vadileri ve tepeleri, vadileri ve dağları, kuyuları ve akar suları ve ağaçları ve Galata'ya bağlı, ona mensup ve ondan sayılagelmış olup Galata'ya âid bulunduğu halk arasında meşhur olan hududdan ve haklardan ve eskiden ve yeniden, uzak olsun, yakın olsun, bitişik olsun, ayrı olsun, vakfiyede anılsın, anılmasın, şöyle ki, Galata'dan olduğu kanuna göre muhakkak ve karar verilmiş olan yerleri ben vakfettim diye yazılı iken, hâlâ mütevellilerin tuttıkları evkaf defterlerinde bütün bunlardan pek az yer bulunup gayrisi başka kimselerin tasarrufunda olmakla kanuna göre vak-

fiyeleri görülerek bu gibi yerlerin yine vakfa âid olacağına hükmedilmek lâzım geldiği için ve bundan başka deniz kenarında Muhtesip Çardağı'nın bulunduğu yerden Balık Pazarı'na kadar ara yerde olan dükkân yerleri ve binaları da vakıf tarafından yapılmışken Rüstem Paşa (Kanunî devrinde iki kere Sadrazam olan zat) tarafından nice zamandır ki kanuna aykırı olarak bizim vakfımız diye zabtedilip Ayasofya vakfına her yıl bütün bunlar için dokuz bin akça (devrin rayicine göre ortalama bin altın) verip ve kendileri üç yüz bin akça gelir elde edip ve bundan başka yetmiş seksen bin akçaya dükkânlar satarak akçasını kendileri alıp vakfa bir şey kalmadığı ve zorla sahip oldukları ve zorbalık ettikleri muhakkak olduğu için misli olan ücret ile geçmiş ücretlerin istenmesi lâzım geldiğinden bu şekilde tasarrufa razı olurlarsa tasarruf etsinler; yoksa, kanuna göre başkasına verilmesi gerekir ve Kumkapı ve Samatya kapısı içinde ve dışında olan vakıfları da eskiden olduğu gibi sahih vakıf ile vakfettim diye vakfiyede yazılı ve defterde mevcut bulunup lâkin nice zamandır kanuna aykırı olarak Subaşı tezkiresiyle alınıp verilen yerlerde şimdiden sonra tezkireye itibar olunmayıp vakfa zaptolunmak lâzımdır diye bildirdiğinden dolayı bu hususun vakfiye mucibince yerli yerinde görülüp hükümlenmesini emredip buyurdum».

Ayasofya'nın vakıfları hakkında bu bilgilerden, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün haberi var mıdır, bilmiyorum. Ancak, hukuk bakımından bu hükümler bugün de yürürlükte olduğundan bütün Galata ve Beyoğlu ile Unkapanı civarından Balık Pazarı'na kadar olan yerlerdeki taşınmaz mallar gelirlerinin vakıflara âid olması gerekmektedir. Halbuki, bunlar bugün hemen tamamen şahısların veya müesseselerin eline geçmiş ve vakıflar pek zengin gelir kaynaklarından mahrum kalmıştır.

Maarif Mecmua'sı

Türkiye Maârif Nâzırları

Maârif Vekilleri Millî Eğitim Bakanları

2

YAZAN: DR. FETHİ TEVETOĞLU

12 — YUSUF ZİYÂ PAŞA: 1826'da İstanbul'da doğmuş ve 1880'de Trabzon'da vefat etmiş bulunan Yusuf Ziyâ Paşa, Midhat Paşa'nın ikinci sadâreti sırasında, 17 ekim 1876'dan 1 şubat 1877'ye kadar 3 ay 16 gün Maârif Nâzırı olmuştur.

Daha çok, üç def'a atandığı Maliye Nâzırlığı ile tanınan ve anılan Yusuf Ziyâ Paşa, tâ 1865'te, Ruznâme-i Yusuf Ziyâ Bey olarak, Cem'iyet-i Tedrîsiye-i İslâmîye'nin kurulmasında ön-ayak olmuş ve Kapalıçarşı önünde boş vakit geçiren esnaf çıraklarının okutulması amacı ile Dârüşşafaka'nın açılmasında büyük çaba harcamıştır.

13 — MEHMED TÂHİR MÜNİF PAŞA: 1828'de Antep'te doğmuştur. Şâir ve bilgin Abdünnâfi Efendi'nin oğludur. Öğrenimini Antep Nûruosmânî Medresesi'nde yapmış; Kavalalı İbrâhim Paşa'nın çocuklarına Farsça öğretmek için götürülen babasıyla birlikte Mısır'a gitmiş-

tir. Kahire Kasr-ı-âli ve Şam Emeviye Medreselerinde yüksek öğrenimini yapmıştır. Şam Eyalet Meclisi'ne (1851) ve Bâb-ı-âli Tercüme Odası'na (1852) tâyin edilince, Arabî ve Fârisî'den sonra Fransızca'yı da mükemmel olarak öğrendi. Kemâl Paşa yanında ikinci kâtip olarak Berlin'e gitti (1855). Burada üniversite tahsili gördü. İstanbul'a dönünce Tercüme Odası'na ve Ticaret Mahkemesi ikinci reisliğine tâyin edilmiş (1858); aynı zamanda **Ceride-i Havâdis** gazetesinde yazılar yazmıştır (1861). Gündelik **Rûznâme-i Ceride-i Havâdis**'i çıkarmıştır. Başmütercim tâyin olununca, Cemiyet-i İlmiye-i Osmanî'yi kurmuş ve **Mecmûa-i Fünûn**'u yayınlamıştır (1863-1882). Zaptiye Müsteşarı (1867), Temyiz Başkanı (1868), Maârif Meclisi Başkanı (1869), Tahran Elçisi (1872), Ticaret Nâzırı (1877) olan Münif Paşa, 5. Maârif Nâzırı İbrâhim Edhem Paşa'nın Sadrazamlığı sırasında 1 şubat 1877'den 9

Türkiye Maârif Nâzırları

Maârif Vekilleri Millî Eğitim Bakanları

YAZAN : DR. FETHİ TEVETOĞLU

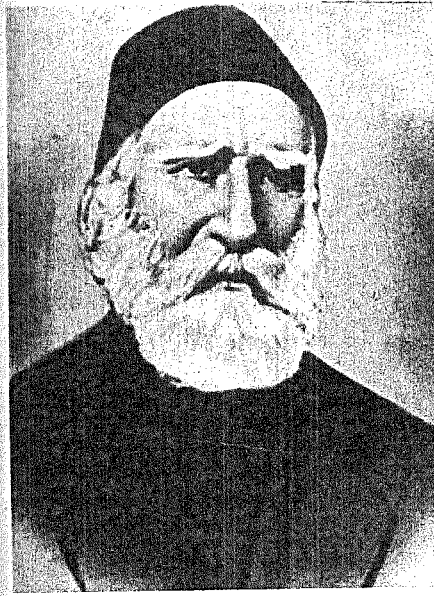
Bozuk, çürütülmüş ve yıkılmış bir maârif, cehâlet ve gaflet ile mâlûl bir vekilin, bir görmeden bakanın emrinde ve elinde -hâin olmasına lüzum ve ihtiyaç kalmadan-târihte var olan bir büyük millet ve ülkeyi çok kısa bir sürede mahva götürebilir ve yok eder.

ÖNSÖZ

TÜRK kültürü târihini yazacak târihçiler, Türk millî eğitimi alanında inceleme yapacak araştırmacılar hiç şüphe yok ki, gelip geçmiş Tanzimat ve Mutlakiyet devri, Meşrûtiyet ve Mütareke çağı maârif nâzırları ile, Millî Mücadele ve Cumhuriyet devri maârif vekillerini ve millî eğitim bakanlarını yakından tanımaya mecburdurlar.

Bir milletin medeniyet yolunda yükselmesini, her alanda kalkınmasını ve ilerlemesini sağlayacak başlıca çâre maârifdir. Bir milleti ilim, san'at ve kültür değerine, millî ruh ve millî mefkûreye kavuşturacak tek yol, millî eğitim yoludur.

Millî ruh, millî târih şuuruna ve millî eğitimi başında buldukları çağlarda, âşıkı kimselerin Türk maârifi, Türk millî eğitimi başında buldukları çağlarda, Türk ilim, san'at ve kültüründe müsbet

A. Sâmî Paşa.

A. Kemal Paşa.

gelişmeler, büyük ilerlemeler görülmüştür.

İlim, san'at ve kültürden nasibsiz; millî ruh, millî târih şuuruna ve millî mefkûreden yoksun kimselerin başa getirildikleri bir maârif, bir millî eğitim ordusu ise, elbet de millet ve memleketi ilim, san'at ve kültürün yüce âleminde muzaffer kılamaz. Aksine, böyle bozuk şartlar altında milletin tertemiz, ince ve güzel ana-dili, anne ile evlâdın birbirlerini anlayamadıkları uydurma sözlerden ibaret bir maskaralar dili hâline sokulur. Millî târih, gerçekçilikten sapılarak tahrif edilip örnek, ders ve ibret alınacak bir millî hazine olmaktan çıkarılır ve bir kin, intikam kaynağı hâline getirilir. Güzel san'atların her dalı, birer çirkin çomak hâlinde ruhları, zevkleri öldürecek; millî ve insânî duyguları yok edecek şekilde gözlere sokulur, kulaklara tikanır; bi-

rer kaba kazık, birer delici çivi olarak beyinlere ve yüreklere çakılır. Neticede, şerefli târihinden kopmuş; dede ve nine si bir yana, anasını ve babasını tanımayan, inkâr eden bir soysuz nesil yetişir ki, bunların söyleştikleri sözler köksüz, soysuz; şiir, hikâye, roman, musiki, resim, yazı ve tiyatro dedikleri her güzel, sevimli, ince ve temiz san'at dalı çirkin, iğrenç, kaba ve pis birer tahrip aracı olurlar. O zaman millet ve memleket, bugün yüzyüze geldiğimiz korkunç tehlikelerle karşılaşmaya; ruh ve mefkûre yok-sunu bir sürü hâlinde, insanları insanlıktan çıkarmayı hedef edinmiş bir imhâ tarikatının uşurumundan aşağıya ve kızıl gıyâyaya yuvarlanmaya, düşmeğe mahkûmdur.

Bozuk, çürütülmüş ve yıkılmış bir maârif, cehâlet ve gaflet ile mâlûl bir vekilin, bir görmeden bakanın emrinde

Atatürk'ün Vefatına Kadar

Cumhuriyet Devri Millî Eğitim Bakanları

YAZAN : DR. FETHİ TEVETOĞLU

DR. RIZA NUR — 37 (1) (Sinop 1879 - İstanbul 8. eylül 1942): Doktor, siyaset, diplomasi ve devlet adamı, târihçi ve Türkçü olarak Türk ilim, politika ve fikir târihinde ileri bir yeri bulunan Dr. Rıza Nur Bey, Millî Mücadele ve Cumhuriyet Devri'nin 3 mayıs 1920'de Fevzi Paşa (Çakmak)'nın Reis (Başbakan) bulunduğu ilk İcra Vekilleri Hey'eti'ndeki ilk Maârif Vekilidir. 30 ağustos 1879'da Sinop'da doğan Rıza Nur, en aşağı 200 yıldan beri Sinop'ta oturan ve «İmamoğlu» adını taşıyan bir alıeye mensuptur.

Bilinen ilk atası Sinop'lu Hacı İbrahim'dir. Bunun oğlu olan Sinop Kalesi Dizdari Mustafa, aynı zamanda Hisar Câmii imamı olduğu için bu aile adı onlara yedigâr kalmıştır.

Rıza Nur'un Baytar Binbaşısı olan amcası Bağdad'da ölmüş, babası Mahmud Efendi ise 20 yaşında askere çağırılıp Tersâneye alınmış; İstanbul kundura fabrikasına verilmiş ve o zamanın usulünce 10 yıl askerlikten sonra subay yapılmışsa da istifa ederek Sinop'a dönmüş ve memleketinde ilk modern kunduracılık san'atını kurmuştur.

Rıza Nur'un annesi, 25 kadar yelkenliye sahip zengin bir kimse olan Sinop'lu Zarflıoğlu'nun kızı Hâcere Hanım'dır.

Çocukken yalnız Rıza adı ile çağırılan, Askerî Tıbbiye'de Nur mahlasını alan ve 1938'de Türkiye'ye son dönüşünden sonra bu ikinci adını soyadı olarak da tescil ettiren Rıza Nur, dört yaşında İken Sinop'taki Kapan İbtidâî mektebine (ilkokuluna) başlamıştır. İlkokulu bitirdikten sonra Alâaddin Câmii avlusundaki Mülkiye Rüşdiyesi'ne girmiş, 12 yaşında Rüşdiyeyi bitirirken on dersin her birinden birer kitap mükâfatı olarak sınıfının birincisi olmuştur. İstanbul'a halasının kocası Şehremaneti Mühendislerinden Hüsnü Bey'in yanına gelerek Soğukçeşme Askerî Rüşdiyesi'ne yazdırılan Rıza Nur, daha sonra Çengelköy'ndeki Kuleli Askerî l'dâdisi'ne geçti. Bu üç senelik okulda okurken Nâmik Kemâl'in şiirlerine ve eserlerine merak sarıran Rıza Nur, Fransızca öğretmeni muavini Teğmen Muhtar Efendi'nin hürriyet sevgisi aşıl原因 derslerine büyük ilgi duydu. Bu öğretmenin verdiği Fransızca bir şiiri Türkçeye çevirerek Filibe'de Selânik'li Hilmi Bey'in çıkardığı «Emniyet» gazetesine yolladı. Bu ilk yazısı «Sinoplu Rıza» imzası ile o gazete-de yayımlandı. Rıza Nur, «Şüküfî-i Muhabbet» adlı edebî bir nesir yazdığı zaman daha 18 yaşında idi. 1895'te Tıbbiye l'dâdisi'ni

Dr. Rıza Nur.

bitirerek o zaman Sarayburnu'nda bulunan ve altı sınıflı olan Askerî Tıbbiye Mektebi'ne giren Rıza Nur, son sınıfta tez olarak hazırladığı «Fenn-i Hitan» eseri ile meslekteki ilk ününü kazandı ve 27 kasım 1901'de Askerî Tıbbiye'den yüzbaşı rütbesi ile doktor çıktı. Gülhane'ye stajyer ayrılarak 27 şubat 1902'de Alman profesörlerin yanında staja başladı. Fransızca konuşan bir ailenin yanında kalarak iki yabancı dili birden öğrenen ve ilerleten Dr. Rıza Nur, yıl sonunda Alman profesörlerden «pekiyl» derece ile diploma aldı ve asistanlığa seçildi. İki yıl asistanlıktan sonra profesör Deike'nin yanında doçent oldu. «Fenn-i Hitan» kitabı ve sünnet âletleri koleksiyonu Sultan Abdülhamid'in Başhekimi Said Paşa tarafından Pâdişah'a sunuldu ve Rıza Nur bu yüzden Solkolağalığa (Kidemsiz Önyüzbaşılığa) yükseltilerek kitabının basılmasına irâde çıktı (6 haziran 1903). Ancak iki yıl sonra (1905) basılan bu orijinal eseri Alman Profesör Widing Paşa tarafından Al-mancaya da çevrildi.

1903'te kolağalığına yükselen, 1905'te Gülhane'ye Muallim Muavini (doçent), 1907'de Askerî Tıbbiye'ye Cerrahî Profesörü olan Dr. Rıza Nur, 1908'de binbaşılığa yükseldi. Aynı

yıl Meşrûtiyet'in ilânı üzerine Sinop Meb'usu seçildi. Biraz sonra, İttihatçılara muhalefet ettiği için kürsüsü lâğvedilerek muallimlikten çıkarıldı. 1909'da yine aynı sebepten dolayı rütbesi kolağalığına indirildi. 1910'da askerlikten istifa etti. Balkan Savaşı'nda silâh altına alınıp yaralıları baktı. Aynı zamanda Tıp Fakültesi'nde morg müdürlüğüne tayin edildi. Daha sonra İttihatçılara karşı sert ve çetin bir mücadele açmasından ötürü memleket dışına sürüldü. Sekiz yıl gurbette yaşayan Dr. Rıza Nur, Mütareke olunca yurda döndü. Son Osmanlı Meclisi'ne yine Sinop Meb'usu seçilen Rıza Nur, burada Misâki-Millî'nin kabûlünde ve Meclis'in kendi kendisini feshederek Meb'usların Anadolu'daki Millî Mücadele'ye katılmalarında öncü ve örnek oldu.

İlk Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sinop Meb'usu olarak katılan Dr. Rıza Nur, Fevzi Paşa (Mareşal Çakmak) reisliğinde 3 mayıs 1336 (1920) târihinde kurulan ilk İcra Vekilleri Hey'eti'yle Meclisce Maârif Vekili seçildi. Türk Maârif Vekilleri'nin 37.si, Cumhuriyet Hükümetlerinin ilk Maârif Vekili olarak 4 mayıs 1920'den 13 aralık 1920'ye kadar 8 ay 11 gün vazife gören Dr. Rıza Nur Bey, çok sınırlı bir kadro ve çok dar bir bütçe ile Millî Mücadele'nin ilk çetin yıllarında maârife, Türk kültür, san'at ve târihine millî, «Türkçü» bir esas ve şuur kazandırmayı başarmıştır. Dr. Rıza Nur, aynı yıllarda Türkiye'ye komünizmin bulaşmaması için büyük ve başarılı mücadeleler yapmıştır.

Hâriciye Vekâleti'nin Vekilliğini yaptığı ve Rusya'ya gönderilen fevkalâde murahhas hey'etin âzâlığı dolayısıyla Maârif Vekilliği'nden istifa etmiştir. Rusya'da vazife gördükten sonra 22 nisan 1337 (1921)'de Tiflis'de yazıp Kâzım Karabekir ve Mustafa Kemal Paşalara gönderdiği (Komünizm Tehlikesi Hakkında Uyarıcı Bir Rapor), (1) çok büyük târihi bir değer taşımaktadır.

Dr. Rıza Nur Bey'in: «DERİM KI, BİR MİLETLİ MAHVETMEK İSTEYENLER, ORADA KOMÜNİZM REJİMİ TE'SİS ETSİNLER. BİR MİLETLİ MAHV İÇİN BUNDAN İYİ VÂSİTA OLAMAZ. Vaktiyle Hey'et-i Vekilede komünizmin en şiddetli aleyhtarı idim. Bu seyahatim, bu

(1) Raporun tamamı için bk. Dr. Fethî Tevetoğlu: Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faalliyetler, Ankara 1967, sf. 336 - 348.

Hayat Tarih Mecmuaı, yıl: 9 | sayı: 9-10, 1. Eylül 1973

S. 98 - 111.

P. 1053

18 MAYIS 2001

تنظیمدن سوکرا

تورکیده معارف تشکیلاتی

(۱۲۶۷ - ۱۲۸۷)

(لئلق تاریخده غیر مطبوع جلدلرندن)

۱۲۶۷ سنه

تشکیل انجمن دانش

معارف عمومی مجلسی شعبه اولوق اوزره دارالسلطنة السنیده آیده بره ولدی .
الاقضا اون بش کوندر برکوره انقاد ایتمک اوزره (انجمن دانش) نامیه فوق العاده
بر مجلس معارف مجلس تشکیل اولندی بو مجلسک اعضای داخلیه سی فرق عدده
منحصر اولوب خارجی اعضای محدود دکلایدی وظیفه سی تربیه عمومی و ازاله
جهل تبعیه مؤدی کتب و رسائل و اوراق مطبوعه تک سهل الاقاده لسان ساده
ایله تالیف ترجمه و نشری مثللو اسباب تسهیلدن عبارت ایدی سا غره شعبان ۱۲۹۹
نمرلو تقویم و قائمه مجلس مذکوره دائر نشر اولان مقدمه شایان مطالعه آثار ادبیه
عثمانیه دندر مجلسک نظامنامه داخلیه سی دخی او تقویمه مندر جدر

بروجه محرر انجمن دانشک نظامات و اعضای تنظیم و ترتیب اولمش اولدیقتدن
رمضان شریفک اون طوقه وزنجی کونی جنتکان سلطان محمود خان ثانی حضر تفرینک
زیه شریفلری جوارنده واقع والده سلطان مکتبده کشادی حقتده شرفصدور
بیوریلان اراده سنیه موجنبه یوم مذکوره اورایه تشریف شاهانه وقوعیه
ارکان دولت و مأمورین بنام حاضر اولدینی حلاله مجلس مذکور اصول مقبوله
و طرز مدوح اوزره حضور شاهانه کشاد اولندی حین کشانده مجلس مذکورک
ناظمی و رئیس معارف ایسی اولان صدراعظم مصطفی رشید پاشا طرفندن بالدهامه
ایان اولان نطق بلیغ حضار مستعینی مجبور کال تحسین ایشدر نطق مذکوری
متعاقب اولجه نلمه آلان نطق مرتب دخی او قوندی و دعوات موقبیت شاهانه تکرار
قله رق عودت اولدی

۱۲۷۳ سنه

تشکیل نظارت معارف عمومی

علوم و معارفک کسب ترقی و تکثیری اسبابک استحصالی صره سنده معارف
عمومیه مصالحک بروجه مطلوب رؤیت و تسویه سی ضمنتده بر نظارت معنی بها
تشکیل اولدی

معارف و علوم نظارتی من القدییم مقام فتوانک وظیفه شرعی سی اولدیقتدن تشکیل
یکدی دکلددر بلکه مقام فتوادن فک ایله دیکره احاله دیکدر اوزمان مقام فتواده
بولونان ذاتک سکوتله موافقت ایلمی انظار عمومی و اجانبه قارشی او وقته قدر دولت
علیه عثمانیه ده معارف و علوم ایچون اداره و نظارت بولونامش اعتقادیه ابتدای
طلوع آتاب سلطنت سنیه دنبرو علوم و معارفک ترویج و تعمیه امرنده بیکلرجه
اثار علمیه وضع و تأسیسه موق اولمش و شامراه شریعت و عدالتی اس حرکت
انخاد ایتمس اولان دولت علیه عثمانیه در .

معارف و علومدن مرام علوم شرعیه و نقلیه ایسه بو علوم و معارف ممالک
اسلامیه تک شهر و قصباتده کائن مدارس موجوده ده تحصیل اولمقده در میلیونلرجه
افراد اسلامیه تک شرایط دینه و لدنیه و احکام دنیوی سی هب او مدارس علمیه
محصولدر شیمیدیلره قدر تعلیم و تعلم اولونان و آلدن آله تداول ایدن نیجه بیکلرجه
کتب و رسائل مذکور مدرسه لردن حاصل اولمشدر فقط مقتضیات زمانیه کورد
تحصیلی فرض کفایه منزله سنده اولان صنایع و فنون تجاریه و رسامه کبی فنون
نافعه و علوم جدیده عقلیه سی تحصیل ایله تکمیل ترینات ذاتیه و اداره امور ملکیه تک
موقوف علییه اولان سالف الذکر فنون غریبه تک مدارس موجوده ده تعلی اذیر
کلفت ایله حصول اولور و بو وسیله ایله جهالت مفرطه و تمصبات بارده رفته رفته ازالمش
اولور ایدی) بو نظارت تنظیمات مجلسی اعصابندن و معارف عالیه احجابندن مصرلی
سامی پاشا تعیین قلندی

(مشارایه دخی مدارس موجوده علملریله ترین ایتمس طاقدندر چونک کندی سی
دکل ایسه البته خواجه سی و یا خواجه سنک خواجه سی مدارس مذکورده دن نشئت
ایتمشدر

بو مناسبتله مکاتب عمومیه نظارتی معارف عمومیه نظارتی مستشارلقه تحویل ایله
ناظری بولنان خیراه اندی به مستشارلق عنوانی ویریلدی

Hayat Tarih Mecmua, yıl: 9/say: 7, 1. Ağustos 1973

S. 23 - 31. D. 1053

18 MAYIS 2001

len sözlükler, tarih, coğrafya ve din eserleri yer almış.

H. 1303 yılında, oynanmalarına izin verilen piyeslerin 28'i Türkçe, 24'ü Rumca, 18'i Fransızca, 32'si İtalyanca, 17'si Ermenice, 2'si Yahûdice'dir. Bu oyunların hemen hepsi tercümedir.

1886 (H. 1303)'de, İstanbul'da 11 basımevi var. Birisi Ebüzziyâ Tefvik Bey'in, diğerleri Rumlar'la Ermeniler'in ve yabancıların elindedir.

Aynı yıl İstanbul'da 8 Türkçe, 1 Arapça, 5 Fransızca, 7 Rumca, 9 Ermenice, 1 Yahûdice gazete ve dergi yayınlanmaktadır. İllerimizde ise, hepsi resmî il gazeteleri 27 Türkçe, Mısır'da 8 Arapça ile ayrıca İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve Rumca gazeteler yayınlanmaktadır. Beyrut'ta da Arapça ve Fransızca gazeteler vardır. Selânik'te 1 Türkçe, birer de Rumca ve Yahûdice gazete çıkmaktadır.

Nafia (Bayındırlık) Nezaretinde, Bakan Zühdü Efendi'dir; müsteşar da Sebalt (Yahûdi) Efendi'dir. Bu bakanlıkta Rum, Ermeni ve Yahûdi memurların sayısı fazladır. O tarihteki demiryollarımız: İstanbul - Edirne, Dedeağaç - Edirne, Edirne - Belova, Yanbolu - Tirnova, Selânik - Mitroviçe (Istrumca, Köprülü gibi tanınmış ilçeler bu yol üzerindedir), İzmir - Aydın - Sarayköy, Torbalı - Tire, İzmir - Akşehir, Haydarpaşa - İzmit. 1886 (H. 1303) yılında tamamlanan karayolları 11.000 kilometredir.

6. — 1886 (H. 1303) yıllığında devletle ilgili olarak verilen bilgiler arasında, memleketimizi yabancı ülkelerde temsil eden büyükelçi, elçi ve kâtiplerin adları da yer almıştır.

Londra'da büyükelçimiz Rüstem Paşa, başkâtip (Şair Abdülhak) Hâmid Bey'dir. Paris'de Esad Paşa, Viyana'da (yazar) Sadullah Paşa, Rusya'da (Petersburg) Şâkir Paşa, Berlin'de Tefvik Bey, Vaşington'da da Tefvik Paşa, Brüksel'de Kara Todori Efendi büyükelçilerimizdir. Avrupa, Amerika ve Asya'daki büyük şehirlerde ve limanlarda başkonsoloslukla-

rimız ve konsoloslarımız vardır. Bunların çoğu fahrî idi, yâni tanınmış yerli kimseler arasından seçilirlerdi.

Yabancı devletlerin Türkiye'deki temsilcilikleri hayli kalabalık kadrolar hâlinindedir. Meselâ, İran büyükelçiliği başta büyükelçi Şeyh Muhsin-i Fânî olmak üzere 16 kişiden, Avusturya - Macaristan büyükelçiliği başta büyükelçi Baron De Kalis olmak keza 16 kişiden, İngiltere büyükelçiliği, büyükelçi Mr. Tornturn'la birlikte 19 kişiden, Rusya büyükelçiliği de büyükelçi M. Donlidof'la birlikte 19 kişiden ibarettir. Ayrıca, birçok şehirlerde ve limanlarda yabancı devletlerin başkonsoloslukları, konsoloslukları ve çoğu Osmanlı azınlıklarından olan fahrî konsolosları vardır.

7. — Devletin vilâyetlerde görevli memurları, 422-478. sayfalarda sıralanmıştır. İstanbul etrafındaki İzmit ve Çatalca sancaklarından başlayarak, her liva'nın mutasarrıfı veya vilâyetin valisi başta gösterilerek sırasıyla şer'î mahkeme reisi ve adliye hâkimleri, savcıları, maaş ve okul müdürleri, nafia müdürleri ve diğer bakanlıkların vilâyetlerdeki başlıcaları belirtilmek suretiyle devam eden listelerde görevlilerin adları, rütbeleri, taşındıkları nişanlar yazılmıştır. Valilerin ve mutasarrıfların çoğu paşadır (sivil hizmette vezirlik veya beylerbeyi rütbesi verilenlere de paşa denirdi). Bunlar arasında Ankara Valisi Sırrı Paşa, Aydın Valisi Halil Rifat Paşa (Menemencioğlu), Konya Valisi Said Paşa, Sivas Valisi Âbidin Paşa, Cebel-i Bereket Valisi Cevdet Paşa, Trablusgarp Valisi Ahmed Rasim Paşa gibi sonradan da devlet kademesinde çeşitli hizmetleriyle adları geçecek olanlara rastlanmaktadır.

8. — Yıllıkta, 479-487. sayfalar arasında, memleketimizdeki Rum ve Ermeni patrikleriyle metropolitleri, psikoposları, Yahûdi hahamları gösterilmiştir.

9. — Yılığın sonunda, paraları, panayır yerlerini ve mevsimlerini gösteren cetveller vardır.

Türkiye

Maârif Nâzırları

Maârif Vekilleri

Millî Eğitim Bakanları

3

YAZAN: DR. FETHİ TEVETOĞLU

23 — ABDURRAHMAN ŞEREF BEY: 23 ağustos 1853'te İstanbul'da doğmuştur. Tophâne-i Âmiri Muhâsebe Kalemî mümeyyizlerinden Safranbolulu Hasan Efendi'nin oğludur. Edirnekapı dışındaki evlerinin yakınında Otakcılar Câmii Müezzin Mahfeli'nde ilk öğrenimine başlayarak, Eyüp Rüşdiyesi'ni bitiren Abdurrahman Şeref, 1873'de Galatasaray Sultânîsi'nin «Edebiyat ve Fünûn» bölümünden pek iyi derece ile mezun olmuş ve «Başölye Diploması» almıştır. Mahrec-i Aklâm adlı me'mur yetiştiren okulda, Galatasaray Sultânîsi'nde, Dârülmüallimîn'de, Mülkiye Mektebi'nde ve Dârülfünûn'da Türkçe, coğrafya, ahlâk ve hususiyetle târih dersleri okutmuştur. 1877'de Mülkiye Mektebi Müdürü olarak 16 yıl bu vazifede bulunmuştur. 1894'te öğretmenlikleri üzerinde kalmak üzere getirildiği Galatasaray Sultânîsi'nde de 14 yıl müdürlük yapmıştır.

1908 İnkılâbı'ndan sonra Defter-i Hâ-

kanî Nâzırı ve Âyân âzâsı olan Abdurrahman Şeref Bey, 16 aralık 1908'den 5 şubat 1909'a kadar 1 ay 21 gün vekil olarak Maârif Nâzirliği yapmış; Ahmed Tefvik Paşa'nın sadâretinde 15 şubat 1909'da asâleten Maârif Nâzırı tâyin edilmiş ve 4 mayıs 1909'a kadar 2 ay 19 gün bu vazifede bulunmuştur. İbrâhim Hakkı Paşa'nın sadrâzamlığı sırasında ikinci def'a 11 mayıs 1911'den 1 ocak 1912'ye kadar 7 ay 22 gün ve Müşir Sâlih Paşa kabinesinde 8 mart 1920'den 5 nisan 1920'ye kadar 28 gün üçüncü def'a Maârif Nâzirliği yapmıştır. Âyân Meclisi ikinci başkanlığında da bulunan Abdurrahman Şeref Bey, bu mecliste saltanat hükûmetinin kaldırılmasına (2 kasım 1922) kadar bulunmuştur. Dâima Kuvvây-ı Milliyeci'leri desteklemiş ve 10 temmuz 1923'te T.B.M.M. ikinci döneminde İstanbul milletvekili olmuş, ilk celseye en yaşlı üye sıfatı ile başkanlık etmiştir. 29 ekim 1923 günü toplanan

A1301

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt : 51 Ocak-Aralık 1996 Sayı : 1-4
AYRI BASKI

PROF. DR. ORAL SANDER'E
ARMAĞAN

MAARİF-İ UMUMİYYE NEZARETİ
TEŞKİLATI-I

MADDE İZLENİMLERİ
SONRA GİLEN DOKÜMAN

23 OCAK 2007

Teyfur ERDOĞDU

Sayın Hocam
öccenice bir
galişmadur
kabil
buşuula
Teyfur
24.06.05

S.183-247

A1300

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt : 52 Ocak-Aralık 1997 No : 1-4
AYRI BASKI

**PROF. DR. CEMAL MIHÇIOĞLU'NA
ARMAĞAN**

*MAARİF-İ UMUMİYYE NEZARETİ
TEŞKİLATI-II*

Teyfur ERDOĞDU

MAARİF-İ UMUMİYYE NEZARETİ
SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ

23.003.706

S.247-285